

Комисија за очување националних споменика, на основу члана V став 4 Анекса 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и члана 39 став 1 Пословника о раду Комисије за очување националних споменика, на сједници одржаној од 14. до 20. марта 2006. године донијела је

ОДЛУКУ

I

Археолошки споменици у склопу Парка на Варди испод Друштвеног дома у Коњицу проглашавају се националним спомеником Босне и Херцеговине (у даљњем тексту: национални споменик).

Национални споменик чини 13 археолошких споменика пренесених са сљедећих локалитета:

1. Црквина и мектеб у Лисичићима - 7 античких споменика,
2. Мечићаново гробље у Лисичићима - 1 осамљени стећак,
3. Код железничке станице у Лисичићима – 1 осамљени стећак,
4. Гошића хан у Острошцу - 3 стећка,
5. Непознати локалитет -1 нишан.

Национални споменик се налази на локацији означеној као к.ч. број 434, уписан у зк. уложак број 709, к.о. Коњиц II, Општина Коњиц, Федерација Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина.

На национални споменик се примјењују мјере заштите утврђене Законом о спровођењу одлука Комисије за заштиту националних споменика успостављене сходно Анексу 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини ("Службене новине Федерације БиХ" бр. 2/02 и 27/02 и 6/04).

II

Влада Федерације Босне и Херцеговине (у даљњем тексту: Влада Федерације) дужна је да обезбиједи правне, научне, техничке, административне и финансијске мјере за заштиту, конзервацију и презентацију националног споменика.

Комисија за очување националних споменика (у даљњем тексту: Комисија) утврдиће техничке услове и обезбиједити финансијска средства за израду и постављање информационе табле са основним подацима о споменику и одлуци о проглашењу добра националним спомеником.

III

С циљем трајне заштите националног споменика, утврђује се сљедеће:

I зона заштите обухвата простор дефинисан у тачки I став 3 ове одлуке. У тој зони спроводе се сљедеће мјере заштите:

- парк Варда биће одржаван и уређен као коњички лапидаријум с циљем презентације споменика који се у њему налазе и свих коњичких некропола путем мапе и одговарајућих описа;

- на споменицима у склопу парка дозвољени су конзерваторско-рестаураторски радови, радови на текућем одржавању и радови чији је циљ презентација споменика, уз одобрење федералног министарства надлежног за просторно уређење (у даљњем тексту: надлежно министарство) и стручни надзор надлежне службе заштите наслеђа на нивоу Федерације Босне и Херцеговине (у даљњем тексту: надлежна служба заштите);

- простор споменика биће отворен и доступан јавности, а може да се користи у едукативне и културне сврхе. У том смислу, у склопу парка Варда биће обезбијеђена презентација сваког појединачног споменика, његове изворне локације и разлога за његово измјештање у парк;

- обављање радова на инфраструктури дозвољено је само уз одобрење надлежног министарства и стручно мишљење надлежне службе заштите.

II зона заштите обухвата падину испод парка на лијевој обали Неретве. У тој зони нису дозвољени изградња објеката који би заклањали и стијеснили парковски простор, изградња паркиралишта, нити одлагање отпада.

Влада Федерације је дужна посебно да обезбиједи спровођење сљедећих мјера:

- санацију разбијених, пошараних и напуклих стећака, те чишћење корозије са спојева стећака;

- израду и спровођење програма презентације националног споменика.

IV

Стављају се ван снаге сви спроведбени и развојни просторно-плански акти који су у супротности са одредбама ове одлуке.

V

Свако а посебно надлежни органи Федерације Босне и Херцеговине, кантона, градске и општинске службе суздржаће се од предузимања било каквих радњи које могу да оштете национални споменик или доведу у питање његову заштиту.

VI

Ова одлука доставиће се Влади Федерације, надлежном министарству, надлежној служби заштите и општинском органу управе надлежном за послове урбанизма и катастра ради спровођења мјера утврђених у тач. II-V ове одлуке и надлежном општинском суду ради уписа у земљишне књиге.

VII

Саставни дио ове одлуке је образложење са пратећом документацијом које је доступно на увид заинтересованим лицима у просторијама и на web-страници Комисије (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Сходно члану V став 4 Анекса 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, одлуке Комисије су коначне.

IX

Ова одлука ступа на снагу даном доношења и објавиће се у «Службеном гласнику БиХ».

Ову одлуку Комисија је донијела у сљедећем саставу: Зеупер Аћунбау, Амра Хаџимухамедовић, Дубравко Ловреновић, Љиљана Шево и Тина Вик.

Председавајући Комисије

Дубравко Ловреновић

Број: 05.2-02-1026/03-4
15. марта 2006. године
Сарајево

Образложење

I – УВОД

На основу Закона о спровођењу одлука Комисије за очување националних споменика, успостављене сходно Анексу 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, члан 2 став 1, “национални споменик” је добро које је Комисија за очување националних споменика прогласила националним спомеником у складу са чл. V и VI Анекса 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, као и добра уписана на Привремену листу националних споменика Босне и Херцеговине («Службени гласник БиХ» број 33/02) све док Комисија не донесе коначну одлуку о њиховом статусу, а за шта не постоји временско ограничење, и без обзира на то да ли је за наведено добро поднесен захтјев.

Служба за привреду, финансије и друштвене дјелатности Општине Коњиц, 15.10. 2004. године поднијела је предлог/петицију за проглашење археолошког подручја – Парк на Варди испод Друштвеног дома у Коњицу националним спомеником Босне и Херцеговине.

У складу са одредбама Закона, а на основу члана V став 4 Анекса 8 и члана 35 Пословника о раду Комисије за очување националних споменика, Комисија је приступила спровођењу поступка за доношење коначне одлуке о проглашењу добра националним спомеником.

II - ПРЕТХОДНИ ПОСТУПАК

У поступку који је претходио доношењу коначне одлуке о проглашењу извршен је увид у:

- документацију о локацији имовине и садашњем сопственику и кориснику добра (копију катастарског плана и земљишнокњижни извод),
- податке о садашњем стању и намјени добра, укључујући опис и фотографије, податке о оштећењима у току рата, податке о интервенцијама на рестаурацији или другој врсти радова на добру итд.,
- историјску, архитектонску или другу документарну грађу о добру.

На основу увида у прикупљену документацију и стање добра утврђено је сљедеће:

1. Подаци о добру

Локација

Уз мост Јурија Гагарина, који је дио магистралног пута за Мостар, у центру Коњица, на лијевој обали Неретве, локалитету на Варди поред Друштвеног дома, у оквиру уређеног парка изложени су камени споменици. Од тога је осам надгробних споменика из античког и 5 стећака из средњовјековног периода и један нишан прелазног облика из раног доба

османске владавине. Сви споменици су са локалитета у Лисичићима и Острошцу, тј. са подручја која су потопљена изградњом бране у Јабланице и настанком Јабланичког језера. Парку се прилази са сјевера, са моста Ј. Гагарина и од Друштвеног дома, те са запада од Вардачке џамије. Испод јужне и источне стране парка је коса и висока обала Неретве.

Историјски подаци

Подручје око горње Неретве налази се на граници двију регија. Још од праисторије долином ријеке Неретве и њених рубова водиле су комуникације које су повезивале средњу Босну са Јадранским приморјем. Уз корекције и прилагођавања трасе, отуда су пролазиле важне комуникације у античко, средњовјековно и османско доба, све до пробијања пута кроз кањон Неретве од Јабланице на југ осамдесетих година 19. вијека. Средњобосанско рудогорје, плодна земља у долини Неретве и богате планинске испаше допринијели су да се на великом кољену Неретве, између планинских масива Битовње, Бјелашнице и Височице на сјеверу, те Прења и Чврснице на југу, формирају бројна насеља у свим периодима, сходно условима и захтјевима времена у ком су настајала.

Најранији налази у долини Неретве потичу из периода млађег каменог доба-неолита. Осим неколико мањих налазишта око Коњица, у Лисичићима је откривено једно од најважнијих неолитских налазишта на сјеверозападном Балкану. Припадало је млађем неолиту, а претпоставља се да је живот у насељу трајао између 2400. и 2200. године старе ере. Припадност археолошког материјала приписана је носиоцима хварско-лисичићке културе. Сходно распрострањености ове културе, сматра се да су становници Лисичића били медитеранског поријекла и да су се доселили с југа, идући уз ток Неретве отприлике половином III миленијума старе ере.

О насељености у праисторијским металодобним периодима на овом подручју свједоче бројне градине (Баслер, 1955, 219-223). Већ у предримском добу на описаном подручју никла је велика и многољудна *epihorska civitas*—племенска територија. Судећи према налазима и саобраћајном положају, центар те *civitas* био је у Коњицу (Бојановски, 1988, 134).

У предјелу између Коњица и Јабланице, рекогносцирањима која је обавио К. Patsch крајем 19. вијека и ископавањима прије потапања 1952-1954. године, констатована је густа насељеност овог краја у античко доба. Антички локалитети су констатовани у Коњицу, Ораховици, Челебићима, Лисичићима, Острошцу и Рибићу. Сходно масовности и пространству остатака грађевинског материјала, веће насеобине су биле у Челебићима, Лисичићима, Острошцу. Код православне цркве у Челебићима су откривени дијелови *villae rusticae*. У Лисичићима су откривени остаци три виле, једне веће провинцијалне и двије мање. Виле су се налазиле уз локални пут из античког времена и биле су распоређене на удаљености од 3 до 5 км дуж пута уз обале Неретве. Мање виле су биле ограђене зидом, што је карактеристично за насеља настала у већ немирном 4. вијеку (Чремошник, 1955,132; иста, 1957, 155; Баслер, 1972, 38). Изнад насеља у Лисичићима,

на локалитету Вратница, откривен је mitreum, датиран у 3. вијек (Анђелић, 1975, 90-102). Сходно царским гентилицијима који се појављују на надгробним споменицима из овог краја, многобројни нађени натписи датирају се у 2. и 3. вијек, што свједочи о узнатредовалој романизацији (Бојановски, 1988, 134). Из каснијег периода, западно од села, откривени су крајњи остаци касноантичке цркве из 5-6. вијека (Баслер, 1972, 92). Гробље становника у Лисичићима на десној обали, гдје су откривене римске виле, није нађено, али су у тумулима на лијевој обали ријеке констатовани накнадни укопи, које је пратио антички покретни материјал. Тако је остало непознато гдје се налазило гробље са ког су пренесене стеле на Црквину у Лисичићима, на којој је у раном средњем вијеку изграђена црква која се, такође, налази на десној обали ријеке (Чремошник, 1954. а, 225).

У широј околини Коњица, у раније доба средњег вијека, постојали су жупа Неретва, дио жупе Загорја (крај око Бјелимића) и дио Комске жупе (крај око Главатичева). Најстарији помен жупе Неретве забиљежен је у Лџетопису попа Дукљанина, писаном половином 12. вијека. Она се простирала између жупа Раме и Кома. Према Лџетопису, осим осталих жупа, припадала је области Подгорја. Најкасније до половине 11. вијека жупа Неретва није улазила ни у састав Босне, ни у састав Хума. Претпоставља се да је већ половином 11. вијека ова жупа била прикључена босанској држави. Од тада до доласка бана Твртка на власт 1355. године имала је посебан статус у босанској држави (Анђелић, 1982, 108-110). Око половине 14. вијека у жупи Неретви може да се прати интензивнија економска и политичка активност босанских владара. Почетком 15. вијека дошло је до разграничења касније "Краљеве земље" и феудалне области Косача. Од 1404. године до 1463. године босански дио жупе Неретве припада "Краљевој земљи", а хумска Неретва и Ком припадају феудалној области Косача-каснијој Херцеговини. Граница ових двију области је била ријека Неретва, од граница жупе Ком до граница жупе Раме. Подручје које се налазило на лијевој обали Неретве припадало је Косачама, а оно на десној обали ријеке "Краљевој земљи". Помоћна османска војска под вођством Махмут-паше Анђеловића у љето 1463. године освојила је обје Неретве и Ком. У противакцији херцега Стјепана, од јула до септембра исте године, ослобођена је тзв. хумска Неретва, осим града Боровца, и западни дио босанске Неретве. Ови крајеви су дефинитивно освојени средином 1465. године продором босанског санџак-бега Иса-бега Исхаковића у херцегову земљу (Анђелић, 1982, 110, 115-156).

Године 1952. и 1953. предузети су већи археолошки радови на подручју које је касније потопљено Јабланичким језером. Истражним радовима обухваћено је подручје тока Неретве и њених лијевих и десних притока од Коњица до Јабланице и подручје Раме. Послије истражних радова неколико споменика из Лисичића и Острошца пренесено је у Коњиц и постављено испред Реповачке џамије. На данашњу локацију споменици су пренесени 1978. године.

2. Опис добра

Парк заузима површину од 104 м². Има три цјелине. Идући од сјевера ка југу налази се:

1. Мало уздигнути поплочани плато са три камена. Плато је на косом дијелу лијеве обале Неретве. Подизањем платоа овај дио парковске површине је нивелисан. Камење на платоу је грубо оклесано, изгледа као имитација камених споменика, а на њему су постављене геодетске ознаке (ВП= плавно подручје) и висинска тачка.

2. Централно мјесто у парку заузима пространи травњак на коме је постављено пет стећака пренесених из Лисичића и Острошца. Стећци у парку су постављени у основном правцу исток – запад, тј. обратно од првобитног положаја на локалитетима са којих су пренесени запад (доглавна чеона страна, са погледом покојника упереним ка истоку) – исток (доножна ужа страна)♦.

Стећак бр. 1, сљеменењак. Камен вапненац. Димензије: дужина 1,70 м, ширина 0,95 м, висина сандука 0,68 м, цјелокупна висина 1,12 м. Добро обрађен и очуван. Украшен је са свих страна. Прелом између сандука и сљемена је са свих страна означен пластичном тордираном траком, дебљине 5 цм.

На источној чеоној страни, у забату, урезан је крст са попречним краковима који се ломе према горе. Усправни крак на горњем крају има малу пречку, а доњи крај му сеже до тордиране траке. Испод бордуре је пластични приказ коњаника са копљем који гађа неку четвороножну животињу, која је поклекнула на предње ноге. Испод сцене лова, у средини плохе, налази се пластичан стилизован мотив сличан крсту (Бешлагић, 1954, 189, сл .8) или стилизованој фигури жене (Wenzel, 1964, 308. и Т. LXXXI, 1). Састоји се од пластичне траке са шиљастим врхом, која при врху са обје стране има додатке у облику кружних вијенаца. Уз вертикалне бридове плохе урезане су линије са додацима у облику кукица. Са обје стране централног мотива је урезан по један кукасти крст-свастика. На јужној бочној страни, испод тордираног ужета, пластично су приказане три срне у трку, окренуте ка западу. Испод њих, у удубљењима трију аркада са полукружним луковима, приказане су три људске фигуре са раширеним рукама, по једна мушка

♦ Опис и оријентација стећака слиједи према положају у парку, а опис страна сваког појединог споменика иде редом: источна, јужна, западна и сјеверна страна.

фигура у источној и западној и женска фигура у средњој аркади. Фигуре су доста невјешто обликоване. На западној чеоној страни украс је исти као и на источној чеоној страни осим што је свастика на јужној половини стилизована у виду двоструке свастике. На сјеверној бочној страни пластично је приказано коло са четири фигуре, наизмјенично поредане мушкарац-жена. Фигуре се држе за руке уздигнуте у висини рамена. Крајње фигуре држе испружене руке са испруженим длановима. Мушкарци имају кратке хаљетке попут дугих кошуља, а жене имају дуге хаљине, стегнуте у пасу, са подужним наборима од паса надоље. Ноге им вире до висине чланака. Код свих фигура стопала су окренута налијево, што значи да коло иде налијево-наопосун. Главе мушкараца су округле, а жена дугуљасте. Удубине на свим главама означавају очи и уста. Испод аркада па све до дна је испупчени дио плохе. На њему је трака од урезане цикцак линије. На угловима се ова линија повија водоравно у облику кука (Бешлагић, 1954, 188-190, сл. бр. 6 - 8). На сјеверозападном и на југоисточном углу има мања оштећења.

Стећак је пренесен са локације Мечићаново гробље, старо муслиманско гробље у Лисичићима. Гробље се налазило на десној обали Неретве. Као једини стећак на том гробљу стајао је украј нишана (Бешлагић, 1954, 188-190). За разлику од претходних периода богатих налазима, у Лисичићима су нађена свега два осамљена стећка (означена као стећак бр. 1 и 4).

Стећак бр. 2, монолитни сљеменењак са постољем. Камен вапненац. Димензије: дужина 1,64 м, ширина 0,87 (80)м, висина 1,20 м, од тога висина забата 0,18 м. Постоље је на свим странама 20 цм шире од сљеменењака. Добро је обрађен и очуван. Украшен је са свих страна. Испод сљемена на свим странама тече пластични фриз од вијугаве линије са тролистовима, а испод њега тордирана трака, дебела 6 цм. Фриз је широк 20 цм. На источној и западној чеоној страни забат је уоквирен тордираном траком. Поље забата је подијељено са још двије косе тордиране траке. Унутар њих је кружни вијенац који је истом врстом траке везан за врх забата. На источној чеоној страни, испод фриза, налазе се двије розете са конкавним листовима. У сјеверној половини плохе розета има промјер 26 цм и 8 листова, а розета у јужној половини плохе има промјер 23 цм и шест листова. У доњој трећини плохе је урезан правоугаоник. На првобитном мјесту овај споменик је био на некрополи Гошића хан, означен као стећак број 13 (Бешлагић, 1954, 196, сл. бр. 18 - 19). Некропола се налазила на десној обали Невиздрачког потока, близу његовог ушћа у Неретву. Поред некрополе било је православно гробље. У близини су откривени остаци античке виле. У Острошцу, са обје стране Неретве, нађени су остаци који свједоче о континуитету живота на овом подручју од праисторије до касног средњег вијека.

На некрополи Гошића хан било је 14 стећака, оријентисаних у правцу запад-исток и распоређених у неколико мањих група. У Коњиц су пренесана

три стећка. У Острошцу, на десној обали Неретве, још су биле двије некрополе са стећцима на локалитету Загребница, око 100 м од католичке цркве, са 12 споменика, на локалитету Билице, изнад жељезничке станице, са 21 спомеником. На десној обали Неретве, у џамијском харему, била су 3 преостала споменика, а 19 их је било уграђено у тријем и ограду џамије (Бешлагић, 1954, 197-198).

Стећак бр. 3, монолитни сљемењак са постољем. Камен вапненац. Димензије: дужина 1,64 м, ширина 0,87 м, висина до забата 1 м, цјелокупна висина 1,21 м. Добро је обрађен и очуван. Украшен је са свих страна у плитком рељефу. Испод крова око свих страна тече пластична тордирана трака, дебљине 6 цм.

На источној чеоној страни, од отприлике 8 цм испод тордиране траке до подножја, исклесан је стилизован крст. Вертикални крак крста је двопрутаст. Доњи крај овог крака при дну мало се проширује, а горњи је доста дугачак и при крају се повија према доље на обје стране. Крајеви су сужени и шилџасти. Горњи дио вертикалног крака поприма облик сидра. Попречни крак је постављен доста ниско, исклесан у облику правоугаоника. Висина крста је 84 цм, ширина 46 цм, а кракови су широки 14 цм. Постоље је украшено бордуrom са мотивом вијугасте линије са тролистом.

На јужној бочној страни је приказано коло са 4 женске фигуре, висине око 57 цм. Испод приказа кола је тордирана трака, дебљине 6 цм. Фигуре се додирују уздигнутим рукама, а крајње фигуре слободне руке држе на боку. Одјећа је дуга до пода. Хаљине су једноставне без означених набора.

На западној чеоној страни, на забату, изнад тордиране траке је седмолисна розета. Испод траке је исклесана људска фигура која представља оранта, са уздигнутим рукама и испруженим прстима, обучена у дугачку хаљину која се шири према дну. На одјећи је урезан предмет сличан „дједовском штапу”. Постоље има исту пластичну бордуру као и на источној страни.

На сјеверној бочној страни је исклесана сцена лова. У горњој половини плохе је коњаник а испред њега јелен у трку. Глава коњаника је велика, врат дугачак, а нога му сеже готово до земље.

На првобитном мјесту на некрополи "Гошића хан" означен је као стећак број 12 (Бешлагић, 1954, 194-196, сл. бр.15-17).

Стећак бр. 4, сљемењак, камен вапненац. Димензије: дужина 1,37 м, ширина 0,66 м, висина до забата 0,80 м, цјелокупна висина 1 м. Добро је обрађен и мало окрњен. Украшен је са свих страна. Источна и западна чеона страна су идентично украшене. При дну забата је слабо обрађена пластична тордирана трака. На средини четвртасте плохе је исти мотив као и на чеоним странама стећка бр.1 са Мемиџановог гробља. Јужна и сјеверна бочна страна су, такође, идентично украшене. Око 10 цм испод руба ивице кровне плохе исклесан је пластичан фриз, широк 20 цм, од цикцак линије са положеним кукицама. Између фриза и кровне плохе је издубљено поље у виду пошироке траке. Испод фриза су 4 пластичне аркаде са полукружним луковима (Бешлагић, 1954, 190, сл. 9,10).

Стећак је пренесен са мјеста око 30 м удаљеног од жељезничке станице у Лисичићима, гдје је стајао осамљен. Године 1952. мјештани су причали истраживачима да је прије потапања два пута помицан због градње жељезничке пруге.

Стећак бр. 5, сљеменењак. Камен вапненац. Димензије: дужина горе 1,50 м, дужина доље 1,20 м; ширина горе 0,71 м, ширина доље 0,60 м, висина до забата 1,14 м, цјелокупна висина 1,27 м. Добро је обрађен и очуван. Украшен је са свих страна у техници урезивања. На источној чеоној страни су двије аркаде које завршавају полуокруглим луком. У луковима аркада је по једна розета са 8 или 9 листова. Око 11 цм изнад аркада је урезана хоризонтална линија. Изнад ње је простор који је украшен вијугастом линијом са спиралама. На јужној бочној страни, испод крова, тече 24 цм широк фриз са мотивом као на источној страни. Испод фриза на западном и источном крају плохе урезана је по једна розета од 7 и 8 листова. На врху западне чеоне стране је сличан орнаменат као и на источној страни, а испод њега назире се двије спирале чији се крајеви продужавају према бридовима плохе и завијају као кукице. На сјеверној бочној страни је исти фриз као и на јужној бочној страни. Испод фриза је једна хоризонтална урезана линија, а око 10 цм испод ње су четири аркаде, које завршавају полуокруглим луком. Распон аркада је 24-28 цм, а њихова висина је 54 цм. Унутар лукова су урезане четири розете од 7 до 10 листова. На неколико мјеста стећак је био оштећен, и то на горњим подужним бридовима и на угловима. Оштећења су попуњена цементом. На првобитном мјесту на некрополи Гошића хан био је преваљен и означен као стећак број 10. Имао је и постоље, које није пренесено у Коњиц (Бешлагих, 1954, 193-194, сл. бр. 12, 12а, 13, 14).

3. Рондела, промјера 2,30 м, ограђена бетонском оградом висине 0,64 м, дебљине 17 цм. Око ње су поредани један нишан и 6 античких споменика. Источно од ронделе, положен у траву, налази се дио античког довратника. Споменици око ронделе су описани у правцу кретања казаљки на часовнику, од споменика бр. 1 који је постављен на југоисточној страни до споменика бр. 7 који је постављен на источној страни ронделе, а стране споменика, десна и лијева, означене су из положаја гледајући према стели. Споменици су постављени у размаку од 30 до 40 цм.

Сви антички споменици потичу са локалитета Црквина у Лисичићима, који се налазио на десној обали Неретве. На Црквини је 1952-1953. године откривена средњовјековна црква и средњовјековно гробље. Сахрана је вршена унутар цркве и око ње. Судећи према тлоцрту, црква има романичку основу, а вјероватно је грађена у 11. или 12. вијеку. Према покретним налазима у гробовима, била је активна све до 15. вијека (Чremoшник, 1954, 222; Фекежа-Гавриловић, 1997, 223). Антички надгробни споменици на Црквини су пронађени у секундарном положају, као конструктивни дијелови средњовјековних гробова. Није познато са ког локалитета су донесени.

1. *Нишан* у облику стеле. Камен вапненац. Нишан је одломљен на врху. Димензије: висина 1,10 м, ширина 0,44 м, дебљина 0,22 м. Горња половина нишана је украшена са три стране мотивима изведеним у пољурелјефу. На врху предње плохе су дио полумјесеца у средини и розета у десном углу. Испод је приказана рука, у лакту савијена према горе, са отвореним дланом и испруженим прстима. На стражњој страни је исклесан мотив лука и стријеле. На лијевој бочној страни при врху исклесан је мотив јабуке или полулопте и полумјесеца, а на десној страни, до споменика бр. 2, мотив полумјесеца. Овај споменик убраја се у нишане прелазног облика, а датира се у период друге половине 15. или у 16. вијек (Бешлагић, 1978, 11-13). На предњем доњем крају оштећен је у висини око 0,33 м, као и на десном бриду. Није познато са ког је локалитета пренесен у парк.

2. *Ципус*. Камен вапненац. Димензије: висина 1,10 м, ширина 0,82 м, дебљина 0,60 м. Обрађен је са три стране. На предњој страни је профилисан оквир унутар ког је натпис у 8 редова који гласи:
D(is) M(anibus) Petroni/ u(s) Maxi
Mus vivo fecit sibi /et suis/ et Aelie
Rufinae /uxori/.

Превод:

Боговима Манима.

Петроније Максим за живота начини себи
и својима и Елијевки Руфини, жени.

На бочним странама је приказан по један делфин, изведен у рељефу на чистом простору без профилације.

Споменик је датиран у крај 2. или почетак 3. вијека.

Добро је очуван, са мало оштећеним натписним пољем, дјелимично обијеном горњом површином и лијевим горњим стражњим углом.

Локација налаза је Црквина у Лисичићима. Споменик је нађен у секундарној употреби као покровна плоча прекопаваног дјечијег гроба бр. 8 у лађи средњовјековне цркве (Чремошник, 1954, 214, 219-220; Анђелић, 1975, 77; Бојановски, 1988, 135-136).

3. *Дио стеле*. Камен вапненац. Димензије: висина 0,80 м, ширина 0,79 м, дебљина 0,20 м. На споменику су двије четвртасте нише, од којих је горња цијела, а од доње је остала горња половина. Оквир око ниша је широк око 7 цм. У горњој плиткој ниши је приказ полуфигура једне жене и два мушкарца. Због излизаности приказа, разабире се да су мушкарци одјевени у тунике с дугим рукавима. Код лијевог мушкарца виде се обриси фибуле на лијевом рамену. Главе мушкараца имају кратку косу, овеће уши и крупне очи. Изгледа да мушкарци држе једну савијену руку на попрсју и у њој свитак. Глава жене је дугуљаста са крупним очима, косе сплетене у плетеницу и покривена великом марамом. Жена носи тунику са појасом. Има ланчић са привјесцима у облику срца, чији су крајеви причвршћени за лијеву и десну копчу-фибулу. На десном рамену од фибуле до појаса спушта се нека трака. Изгледа да се назире и огртач. Руке су спуштене низ тијело. У доњој

ниши су сачуване само главе од два женска попрсја: лијева фигура представља младу дјевојку, а десна удату жену. Млада дјевојка има позади свезану косу, са раздјељком на средини, и везану врпцу која личи на дијадему. Приказ удате жене је сличан женском лику у горњој ниши. На оба рамена су сачуване фибуле које су копчале тунику и огртач. Релјеф показује доброг мајстора.

Стела је била узидана у мектеб саграђен поред џамије у Лисичићима 1912. или 1913. године. Познато је да су мјештани за градњу џамије крајем 19. вијека и мектеба користили камен са оближњег локалитета на Црквини (Patsch, 1896, 270; Сергејевски, 1935, 18-19, Т. V, 3; Чремошник, 1954, 211; Анђелић, 1975, 72-73).

4. *Стела*. Камен вапненац. Димензије: висина 1,67 м, ширина 0,68 м, дебљина 0,23 м. Израђена је од вапненца. Стела има облик правоугаоника. Подијељена је на три једнака поља. У горњем пољу, фланкираном са два пиластра који горе завршавају стилизованим капителом, а доље базом, приказан је брачни пар. Жена има дугуљасто лице са крупним отвореним очима и бујном косом покривеном марамом, *velum*, коју носе удате жене. На жени је дуга потпасана хаљина са дугим рукавима. Руке су опуштене низ тијело. Од накита запажа се ланчић са привјеском, чији су крајеви причвршћени за лијеву и десну копчу. На ушима носи наушнице. Фигура мушкарца је доста излизана. Назиру се дужа коса, фибула на десном рамену, а у руци свитак- *volumen*. У средњем четвртастом пољу су двије полуфигуре двију младих жена, које носе потпасане хаљине. Обје имају бујну непокривену косу, што значи да су неударе младе дјевојке. Треће поље је било намијењено натпису, али је остало анепиграфско.

Оштећења на споменику су површинска. Мањих оштећења има са страна и по рубовима. На равном врху стеле налазиле су се три рупе које су служиле за причвршћивање посебног дијела стеле са два полулежећа лава и Атисом у средини. Тај дио није нађен. Стела је откривена у секундарном положају као поклопница гробу бр. 9 у ендонартексу средњовјековне цркве у Лисичићима (Чремошник, 1954.а, 219, Т. V, 2; Анђелић, 1975, 71-72).

5. *Стела*. Камен вапненац. Димензије: висина 1,77 м, ширина 0,75 м, дебљина 0,37 м. Израђена је од вапненца. На правоугаоној плочи изведена је архитектонска композиција псеудоедикуле са попрсјем двију жена у њој, а испод је профилисано анепиграфско натписно поље. Изнад едикуле је тимпанон с приказом главе Медузе у средини, која око врата има овијене змије. Оба угла изнад тимпанона су испуњена приказом по једног делфина који хвата неко ситније морско биће (риба или полип). Забат са танком гредом почива на два пиластра који завршавају профилисаним капителима. Централни приказ на стели су два женска попрсја. Обје имају бујну сплетену косу, покривену марамом која се спушта низ леђа. Одјевене су у тунике потпасане појасом и закопчане на оба рамена са фибулама типа "сидра". Руке су им опуштене низ тијело.

Стела је добро сачувана са мањим површинским оштећењима услед оплакивања воде. Мање је оштећена на горњем равном и доњем лијевом дијелу усадника (Чремошник, 1954, 219, таб. V, 4; Анђелић, 1975, 70).

6. *Стела*. Камен вапненац. Димензије: висина 1,25 м, ширина 0,60 м, дебљина 0,30 м. Стела има два дијела, горњу четвртасту едикулу са приказом погрсја двају ликова, а испод је натписно поље високо 0,62 м. Оба дијела су веома излизана, а горњи руб едикуле је некад давно одбијен, све до тјемена приказаних глава. Дијелови ношње више се не разазнају.

Натпис у доњој едикули гласи:

D(is) M(anibus). / Aur(elio) Nu[mer ?]ia

/no fratri pie/ntissimo, def(uncto) /

an(norum) XXVI, et Aur(elio) Va /lerio av(u)ncu[l]o /,

def(unct ann(or)um) XL, Aur(elius) Dazas p(ro) p(ietate).

Превод:

Боговима Манима. Аурелију Нумеријану,

Највјернијем брату, који је умро у 26.

години и Аурелију Валерију, ујаку, који је умро у 40. години

споменик подигао из поштовања Аурелиус Дазас.

Споменик је датиран, сходно ономастичкој формули, у 3. вијек (Бојановски, 1988, 137).

Стела је била уграђена у зид мектеба поред џамије у Лисичићима. Она је употријебљена за градњу цркве или као покровна плоча неког гроба на Црквини. Мјештани су вадиле камен са локалитета за градњу џамије и мектеба (Patsch, 1896, 270; Чремошник, 1954, 212; Анђелић, 1975, 72-73). Већину споменика нађених на Црквини и око ње Patsch је пренио у Земаљски музеј, а међу њима и ову стелу (Patsch, 1896, 666-670; Чремошник, 1954, 212). У Коњиц је враћена 1952. године, када су постављени споменици испред Реповачке џамије.

7. Одломак десног довратника. Камен тврди лапор. Димензије: ширина 0,32 м, дебљина 0,87 м, очувана висина 0,97 м. Укошено удубљење (4 цм широко) налази се између доњег и горњег дијела које на десној страни почиње на висини од 0,50 м, а завршава на лијевој страни на висини од 0,70 м. Сачуван је доњи дио. Предња страна је украшена рељефом у простом оквиру а приказује винову лозу која излази из вазе. Очуван је приказ вазе и три грозда. Лежао је на Црквини, а извађен је приликом вађења пијеска прије систематског истраживања 1952. године. У том периоду украс се добро истицао јер је, према свему судећи, споменик дуго лежао под земљом. Сада се украс тешко примјећује. У парку је неадекватно постављен, јер се украс налази на бочној страни споменика. Боље би било да је положен на земљу, као и споменик бр. 8. (Чремошник, 1954.а, 220).

8. Лијеви довратник. Камен тврди лапор. Положен је на травњак југоисточно од споменика бр. 7. Камен вапненац. Димензије: висина 1,77 м, ширина 0,31 м, дебљина 0,88 м. Разбијен је на четири дијела, али сачуван у цијелој

висини. На предњој лијепо обрађеној површини, у једноставном оквиру, налази се рељеф са мотивом винове лозе која излази из вазе. Супротна страна, која је била у зиду, овлаш је обрађена.

Довратник је нађен близу рушевине цркве, на периферији Црквине у Лисичићима. Споменици бр. 7 и 8 су довратници. Нису прецизно датирани, као ни остали налази без натписа у Лисичићима. Дебљина довратника, 0, 88 цм, била је већа од дебљине зида. Оба довратника имају једну бочну страну обрађену, а другу, која је уграђена у зид, само притесану. Према томе и према рупама које се налазе на стражњој страни довратника за њихово припајање у зид, претпоставља се да су припадали вратима неког ходника (Чремошник, 1954.а, 220).

3. Досадашња законска заштита

На Привременој листи националних споменика Комисије за очување националних споменика није евидентиран, него се одлука доноси на основу наведене петиције.

4. Истраживачки и конзерваторско-рестаураторски радови

Прије потапања дијелова насеља око Јабланичког језера 1952-1953. године извршено је рекогносцирање терена који је касније потопљен. Уједно су извршена археолошка истраживања на локалитетима Црквина, Мемичаново гробље и испод стећка код жељезничке станице у Лисичићима, те на некрополи стећака на локалитету Гошића хан у Острошцу. Тада су наведени стећци и антички надгробни споменици постављени у Коњицу испред Реповачке џамије. С временом та локација је постала неподесна и, сходно пројекту који је сачинило Пројектантско предузеће "План" из Коњица 1978. године, уређена је данашња постава у парку испод Вардачке џамије. Пошто су споменици били ишарани графитима и угрожени биоорганизмима, Општина Коњиц је, први пут откако су пренесени стећци у Коњиц, 2005. године обезбиједила средства за чишћење споменика а даље чишћење од лишјајева свих изложених споменика наставиће се током 2006. године. Радове изводи мр Есад Весковић, конзерватор за камен у Земаљском музеју Босне и Херцеговине.

5. Садашње стање добра

Увидом на мјесту 16. јануара 2006. године установљено је да се на споменицима још виде блиједи трагови графита. Неки стећци су прије преношења 1952-1953. године били помјерани из првобитних положаја или су утонули. Преношењем у Коњиц 1978. године на садашњу локацију нису претрпјели већу штету. Видљиве су поправке, тј. уметање цемента на појединим мјестима на споменицима. Пошто су клесани од локалног камена вапненца, полурелефни украси доста су страдали још на првобитним локалитетима, а сада се, услед биоугрожености, сви украси-клесани и урезани тешко разазнају. Видљиво је да је на свим стећцима покушавано да се очисте плохе. Међутим, такав поступак оставио је много свијетлих мрља на стећцима, а разазнавање орнамената није побољшано.

6. Специфични ризици којима је споменик изложен
Специфичних ризика нема.

III - ЗАКЉУЧАК

Примјењујући Критеријуме за доношење одлуке о проглашењу добра националним спомеником ("Службени гласник БиХ" бр. 33/02 и 15/03), Комисија је донијела одлуку као у диспозитиву. Одлука је заснована на сљедећим критеријумима:

А) Временско одређење

Б) Историјска вриједност

Ц) Умјетничка и естетска вриједност

v. вриједност детаља

Г) Изворност

i. Облик и дизајн

Саставни дио ове одлуке су:

- копија катастарског плана,
- земљишнокњижни извод,
- фото-документација Комисије са терена, направљена у јануару 2006, послије дјелимичног чишћења споменика,
- фото-документација коју су уз неопходну документацију послали из Општине Коњиц.

Коришћена литература

У току вођења поступка проглашења добра националним спомеником БиХ коришћена је сљедећа литература:

1896. Patch, Carl, *Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien*, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina IV, Wien, 1896, 243-295.

1935. Сергејевски, Димитрије, *Из римске археологије*, Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини XLVII, Сарајево, 1935, 17-22.

1951. Сергејевски, Димитрије, *Нови и ревидирани римски натписи*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, нова серија, свеска VI, Сарајево, 1951, 301-310.

1954. Бешлагић, Шефик, *Стећци у долини Неретве*, "Наше старине" II, Сарајево, 1954, 181-212.

1954. Чremoшник, Ирма, *Нешто о античким насељима у околини Коњица*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, Археологија, нова серија, свеска IX, Сарајево, 1954, 179-188.

1954.а Чремошник, Ирма, *Извјештај о ископавању у Лисичићима код Коњица*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, Археологија, нова серија, свеска IX, Сарајево, 1954, 211-226.

1955. Баслер, Ђуро, *Долина Неретве од Коњица до Раме (Јабланичко језеро)*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, нова серија, А, X, Сарајево, 1955, 219-229.

1964. Wenzel, Marian, *Украјски мотиви на стећцима*, ИП "Веселин Маслеша", Сарајево, 1964.

1971. Бешлагић, Шефик, *Стећци-каталожко-топографски преглед*, ИП "Веселин Маслеша", Сарајево, 1971.

1972. Баслер, Ђуро, *Архитектура касноантичког доба у Босни и Херцеговини*, Сарајево, 1972.

1975. Анђелић, Павао, *Хисторијски споменици Коњица и околине*, Коњиц, 1975.

1978. Бешлагић, Шефик, *Нишани XV и XVI вијека у Босни и Херцеговини*, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Дјела, књига LIII, Одјељење друштвених наука, књига 30, Сарајево, 1978.

1982. Анђелић, Павао, *Територијално политичка организација жупе Неретве и њезино мјесто у ширим политичким оквирима* у Студије о територијалнополитичкој организацији средњовјековне Босне, Сарајево, 1982, 85-116.

1982. Бешлагић, Шефик, *Стећци, Култура и умјетност*, "Веселин Маслеша", Сарајево, 1982.

1988. Бојановски Иво, *Босна и Херцеговина у античко доба*, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Дјела, књига LXVI, Центар за балканолошка испитивања, књига 6, Сарајево, 1988.

1997. Фекежа, Лидија и Гавриловић, Маргита, *Средњовјековне цркве у Босни и Херцеговини*, *Bosna franciscana*, часопис Фрањевачке теологије Сарајево, год. V, књ. 8, Сарајево, 1997, 219-235.

Носилац истраживања и израде Приједлога одлуке:

Лидија Фекежа, магистар археологије,
вањски сарадник Комисије за очување националних споменика